

Бичко О.М.
Наукова бібліотека Хмельницького
національного університету

**Розвиток наукового інформаційного середовища
університету: роль бібліотеки**

У статті розглянуто основні напрями діяльності Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, спрямовані на розвиток наукового інформаційного середовища вишу. Підкреслено роль бібліотеки в реалізації принципів відкритої науки.

Ключові слова: наукове інформаційне середовище, бібліотека університету, відкрита наука, ресурси відкритого доступу, інституційний репозитарій, інформаційні послуги.

Бібліотека – один із ключових підрозділів університету. Безперервні зміни, що відбуваються в інформаційному просторі, системі вищої освіти та наукової комунікації, відображаються на діяльності університетської книгозбірні. Для відповідності сучасним запитам розвитку науки та освіти робота бібліотек активно трансформується, визначаються нові форми підтримки досліджень, що сприяють розвитку наукового інформаційного середовища.

Інформаційне середовище – це сфера діяльності суб'єктів, пов'язана зі створенням, перетворенням, аналізом та споживанням інформації. Суб'єктами в контексті освітнього процесу ЗВО виступають студенти, викладачі, науковці, працівники бібліотеки. Наукове інформаційне середовище в сучасній бібліотечній системі реалізується завдяки електронним

сервісам, цифровим платформам, мережевим спільнотам та включає широкий спектр ресурсів, що забезпечують науково-дослідну діяльність усіх учасників освітнього процесу.

Мета статті – розглянути основні напрями діяльності бібліотеки щодо розвитку наукового інформаційного середовища вишу на прикладі книгозбірні Хмельницького національного університету.

В умовах цифрової трансформації університетські книгозбірні впроваджують інноваційні напрями діяльності для інформаційної підтримки наукового та освітнього процесів.

Основні завдання бібліотеки на сучасному етапі:

- ◆ підвищення якості інформаційної підтримки дослідницької діяльності;
- ◆ забезпеченість науковими повнотекстовими базами даних, надання доступу до наукометричних платформ світового рівня;
- ◆ збереження та поширення результатів освітньої та наукової діяльності університету шляхом розвитку інституційного репозитарію;
- ◆ участь у розробці та реалізації заходів щодо покращення показників університету у світових рейтингових системах;
- ◆ сприяння відкритому доступу до наукової інформації, підтримка відповідних проєктів;
- ◆ підвищення інформаційної культури користувачів та формування академічної доброчесності;
- ◆ популяризація інформаційних ресурсів, формування сучасних сервісних послуг.

Виконання цих завдань сприяє реалізації принципів відкритої науки. Відкрита наука представляє новий підхід до наукового процесу, заснований на спільній роботі та нових способах розповсюдження знань за допомогою цифрових технологій та нових інструментів спільної роботи [1].

Одними з перших офіційних документів, які стосуються основних положень концепції відкритої науки, вважаються «Будапештська ініціатива відкритого доступу» 2001 року та «Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань» 2003 року. На сьогоднішній день ключові положення концепції відкритої науки детально викладені у низці документів провідних міжнародних організацій: Керівництво до програми «Горизонт Європа» Європейської комісії 2021 року, Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки, ухвалена на 41-й сесії Генеральної конференції у вересні 2021 року, Концептуальна записка Організації Об'єднаних Націй щодо відкритої науки тощо. А черговим кроком на шляху інтеграції України до Європейського дослідницького простору стала ухвала розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» [2].

Відкрита наука довела свою ефективність у вирішенні глобальних проблем людства. Пандемія COVID-19 також підтвердила важливість міжнародного наукового співробітництва, відкритого доступу до наукової інформації та обміну нею. Бібліотеки закладів вищої освіти активно підтримують стратегію відкритого доступу, адже вони є однією з основних інституцій суспільства, яка формує ядро інформаційно-комунікаційного простору – наукову комунікацію [3]. Перед бібліотеками стоїть завдання освоїти нові практики, інструменти для втілення ідей відкритої науки задля сприяння прозорості, відкритості даних та обміну знаннями відповідно до світових тенденцій.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету надає комплекс інноваційних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, просування наукових досліджень вишу у світовий простір. Розглянемо аспекти діяльності книгозбірні, які сприяють вирішенню нових завдань та розвитку наукового

інформаційного середовища в університеті. Насамперед це організація бібліотечними фахівцями доступу до світових баз даних наукових публікацій. Проводиться значна робота з інтеграції електронних ресурсів в освітній процес. З цією метою на сайті наукової бібліотеки розміщено повну інформацію про придбані та генеровані електронні ресурси, пропонуються іноземні ресурси відкритого доступу та інші корисні матеріали. Наразі науковці і студенти університету мають можливість віддалено користуватися великим спектром інформаційних продуктів та БД : наукометричні БД Scopus та Web of Science, повнотекстові ресурси платформи Research4Life, БД Science Direct компанії Elsevier, видавництва Bentham Science та Springer Nature. Бібліотеці відводиться адміністративна роль щодо організації доступу, популяризації та використання наукометричних ресурсів та міжнародних БД. Також на сайті книгозбірні у рубриці “Бази даних (іноземні)” представлені ресурси відкритого доступу.

Важливим інструментом реалізації концепції відкритого доступу до результатів наукових досліджень є інституційний репозитарій ХНУ, адміністратором якого є бібліотека. Репозитарій презентує наукові здобутки, сприяє інтеграції вчених у світове наукове співтовариство, підвищує ефективність наукових досліджень, покращує показники публікаційної активності та цитованості авторів, формує позитивний імідж університету та бібліотеки. Фахівцями бібліотеки систематично проводиться робота, спрямована на розвиток репозитарію: відкриваються нові колекції, налагоджено систему розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, здійснюється редагування тематичного рубрикатора тощо. Значна увага приділяється змістовному наповненню репозитарія: науковість, різноманітність та оригінальність матеріалів, охоплення різних галузей знань, наявність публікацій англійською мовою тощо. У межах реалізації політики відкритої науки в університеті було

проведено опитування серед науковців щодо можливостей розвитку репозитарію. Отже, робота з удосконалення інституційного репозитарію, сприяння його інтеграції в Національний репозитарій академічних текстів є стратегічним напрямом діяльності бібліотеки.

Ще одним з аспектів розвитку наукового інформаційного середовища, який здійснює бібліотека, є консультаційні та навчальні послуги. На сайті бібліотеки створюються спеціалізовані розділи, спрямовані на формування науково-дослідних компетенцій, проводяться заходи з формування інформаційної культури, навиків академічного письма, використання інструментів відкритої науки.

Для покращення видимості праць у світовому науково-інформаційному просторі необхідна наявність авторських профілів. Тому затребуваним напрямом діяльності бібліотек є реєстрація дослідників у різноманітних системах ідентифікації авторів. На сайті НБ ХНУ представлено розділ «Створення авторського профілю» для інформаційно-консультаційної допомоги вченим у реєстрації в ідентифікаторах ORCID, Google Scholar, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate. Для сприяння формуванню іміджу вченого бібліотекарі здійснюють коригування авторських профілів (зміна афіліації автора, об'єднання дублетних профілів науковців, додавання чи зміна публікацій у профілі автора). Працівники бібліотеки консультують викладачів з питань приєднання публікацій і посилань до авторського профілю; ідентифікації організації в публікаціях автора; визначення індексу цитованості та індексу Хірша автора; визначення імпакт-фактора журналів, в яких публікується автор. Часто науковці звертаються з проблемами імпортування публікацій з Google Scholar, Scopus, ResearcherID в ORCID [4].

Для студентів проводяться консультації з академічного письма, зокрема: ознайомлення з правилами оформлення

посилань та списку використаних джерел, функціональними перевагами бібліографічних менеджерів та генераторів; надаються практичні рекомендації з пошуку наукової інформації та редагування списку літератури. На допомогу науковцям створено відповідний розділ на сайті бібліотеки «Як оформити список літератури». Працівниками бібліотеки проводяться заняття «Академічна доброчесність. Пошук наукової літератури», де розглядаються теми інформаційної грамотності, особливості академічного письма, різноманітні аспекти відкритої науки.

Популяризація ресурсів є одним із найважливіших завдань книгозбірні. Наразі головним інструментом реклами міжнародних ресурсів є сайт бібліотеки, який виконує інформаційну, навігаційну та сервісну функції, забезпечує доступ до БД згідно з потребами користувачів. З цією метою НБ ХНУ активно використовує також можливості соціальних мереж.

Застосування у практиці роботи наукової бібліотеки описаних напрямів діяльності слугує розвитку інформаційного середовища у виші, дозволяє формувати професійні компетенції бібліотекарів в умовах цифрової трансформації науки, підвищує престиж бібліотеки в університеті.

Отже, діяльність бібліотеки з організації доступу до наукових світових баз даних, підтримка та адміністрування інституційного репозитарію університету, використання інформаційних можливостей сайту та соціальних мереж, консультаційні та навчальні послуги сприяють розвитку наукового інформаційного середовища університету та реалізації принципів відкритої науки.

Список використаних джерел

1. Open Innovation, Open Science, Open to the World-a vision for [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-innovation-open-science-open-world-vision-europe>. – Title from the screen.

2. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовт. 2022 р. № 892-р : [станом на 01.06.2023 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>. – Назва з екрана.

3. Орехова В. Відкрита наука в бібліотеці закладу вищої освіти: концепція, реалізація, перспективи / В. Орехова // Бібліотека закладу вищої освіти в умовах трансформаційних змін : відкрита наука, відкритий доступ, цифрова педагогіка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20–21 верес. 2018 р.). – Полтава, 2018. – С. 20–26.

4. Бичко О. М. Профіль науковця у системах ідентифікації як показник іміджу вченого: роль бібліотеки університету [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф. б-к ЗВО, присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19–20 жовт. 2022 р. – Хмельницький, 2022. – С. 29–33. – Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12889>. – Назва з екрана.